

MAKTABDA ZAMONAVIY GEOGRAFIK MAYDONCHA

Sattorov Daler Alisher o'g'li

Namangan viloyati Chust tumani 4- maktab

Geografiya fani oqituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Zamonaviy geografik maydoncha, uning geografiya fanini o'qitishda tutgan o'rni, maydonchada jolashtiriladigan o'quv jihozlari va ularning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Zamonaviy geografik maydoncha, geografiya, Gorizontal quyosh soati, gnomon, gidrometeorologik stansiya, osadkomer, tog', vulqon.

KIRISH

So'nggi yillarda mamlakatimizda ta'lim tizimini jihatdan tubdan takomillashtirishga, o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama bilimli, teran fikrlaydigan, dunyoqarashi keng, ijodkor qilib tarbiyalashga ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Zamon talabidan kelib chiqqan holda fanlarni o'qitishda, jumladan, geografiya darslarida o'quvchilarni kreativ fikrlashga undaydigan o'qitishning ilg'or usullaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shularni hisobga olgan holda, o'quvchilarning geografiya faniga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, darslarni mazmunan boyitish hamda nazariy bilimlarini mustahkamlash dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish, ta'lim muassasalari moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va ularni yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar natijasida har bar fan, xususan, geografiya fanini o'qitish jarayoniga zamonaviy usullar samarali tatbiq etilmoqda, talabalarning tabiiy-intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda integrativ ta'lim texnologiyalaridan foydalanish darajasi ortib bormoqda. Bu borada talabalarning geografik obyektlarga oid tasavvurini zamonaviy geografik maydonchada olib boriladigan dars mashg'ulotlari orqali rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish, tabiiy geografik fanlarga oid o'quv materiallarini kuzatuv asosida jamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Geografiya sohasidagi ilmiy tadqiqotlarni xorijlik olimlar olimlar N.N.Baranskiy, A.V.Darinskiy, V.A.Juchkevich, V.P.Maksakovskiy, A.V.Xutorskiylarning ilmiy ishlarida ko'rish mumkin. Mamlakatimizda geografiya darslarida didaktik va kartografik materiallar, ta'limning texnika vositalaridan foydalanish yo'nalishidagi ilmiy tadqiqotlar O.Mo'minov, T.Abdullayeva, M.Nabixonov, P.Musayev, H.Ubaydullayev, M.Yunusova, R.Qurbonniyozov, O'.Safarov, M.Abdurahmonov, R.Gaipova, S.Matsaidova, H.Nikadambayeva, F.Jumanova, F.Hamroyeva,

M.Qo'ldasheva kabi olimlar tomonidan olib borilgan. Respublikamizda geografiya fanini o'qitish masalalari bo'yicha ko'plab olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, aynan zamonaviy geografik maydonchalarda tashkil etilgan amaliy mashg'ulot va kuzatuv darslari samaradorligini o'rganish borasida ilmiy ishlar olib borilmagan.

NATIJALAR

Geografiya maydonchasi - zarur asboblardan bilan jihozlangan o'quvchilarning tabiatshunoslik va geografiyaga doir kuzatish ishlari olib borishi va mashg'ulotlar o'tkazishi uchun maxsus asbob- uskunalar bilan jihozlangan joy. Geografiya ta'limida talaba-yoshlarning egallagan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda "Zamonaviy geografiya maydoncha" sining ahamiyati beqiyos. "Zamonaviy geografik maydoncha" innovatsion xarakterga ega bo'lib, u tog' landshaftlari, daryo tizimi, vulqon, geyzerlar maketi, amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish uchun "ochiq-o'quv auditoriya" ning mavjudligi va eng so'nggi geografik o'lchov asboblari bilan jihozlanganligi tufayli an'anaviy geografik maydonchalardan tubdan farq qiladi. Shuningdek, unda yerda gidrometeorologik stansiya, vaqtni aniqlash maydoni, turli tog' jinslari va tuproq namunalari uchun alohida burchak tashkil etiladi. "Zamonaviy geografiya maydoncha" da tabiat xodisalarini kuzatishdan olingan yangi ma'lumotlardan o'quv va ilmiy faoliyatda foydalaniladi.

1-rasm. Zamonaviy geografik maydoncha

Zamonaviy geografiya maydonchasidagi amaliy ishlar geografiya darslarida va sinfdan tashqari vaqtlarda muntazam otkazib turiladi. Astronomik va meteorologik kuzatishlar munosabati bilan bolalar asboblardan foydalanishni, ularning ko'rsatkichlarini muntazam yozib borishni o'rganadilar. Zamonaviy geografik maydonchasida yer yuzasi modellari - globus, hovuzlar, to'g'onlar, sug'orish kanallari va tog'larni ko'radilar.

Geografiya maydonchasi ochiq joyda amaliy ishlar olib borishga mojlab jihozlanagan joydir. Geografiya maydonchasini "Tabiat laboratoriyasi" deyish mumkin, chunki "Tabiat laboratoriyasi" da o'tkazilgan mashg'ulotlar o'quvchilar bilimni puxta bolishini taminlaydi, turli asoslar bilan ishlashga doir konikmalarni hosil bolishiga yordam beradi. Oquvchilar geografiya maydonchasida tabiat hodisalarini kuzatishga, ijtimoiy foydali mehnat qilishga o'rganadilar.

Geografiya maydonchasi iloji boricha ochiqroq joyda tashkil etilishi lozim. Bu ko'z bilan chamalab plan olish, quyoshning chiqishi va botishini, uning gorizontdan balandligini yil o'zgarishini kuzatishga aniqlashga imkon beradi. Geografiya maydonchasining maktab tajriba uchastkasi yonida bolishi maqsadga muvofiq. Chunki bu fenologik hodisalarni tushuntirish, qishloq xo'jalik ekinlarini rivojlanishini iqlimga bogliq ekanliklarini oz kozlari bilan ko'rib, bilib olishga imkon beradi.

MUHOKAMA

Geografiya maydonchasining kattaligi 25x20 m, 20x15 m, 20x10 m, 10x10 m bo'lishi mumkin. "Zamonaviy geografik maydoncha" hududida quyidagi o'quv jihozlari joylashtiriladi: Vaqtni aniqlash maydoni - bu yerda gorizont va ekvatorial quyosh soatlari, Gnomon hamda Soat modeli kabi vaqtni aniqlovchi uskunalar joylashtirilgan.

Gorizont quyosh soati - vaqtni aniqlaydigan asbob. Quyosh soati markaziga joyning geografik kengligiga teng burchak ostida plastina va siferblat o'rnatilgan taxtachadan iborat. Quyosh soati o'qi Yer o'qiga parallel qilib o'rnatiladi. Bu soatdan yil davomida havo ochiq kunlari foydalanish mumkin.

Ekvatorial quyosh soati - Ekvatorial Quyosh soatida siferblat tekisligi ekvator tekisligiga parallel qilib o'rnatiladi. Soat sterjeni Olam o'qi yo'nalishida, sondan yozilgan tekislikda 12 soni ko'rsatilgan nuqta shimol yo'nalishini ko'rsat ish holatida o'rnatiladi. Bu soatning kamchiligi quyosh ekvator tekisligidan pastda harakatlengandan (kuzgi teng kunlikdan bahorgi teng kunlikgacha) sterjenning soyasi aniq vaqtni ko'rsatmaydi.

Gnomon - astronomik asbob, u Quyoshning burchak balandligini uning soyasining eng kichik uzunligi (peshin vaqti)dan aniqlashga imkon beradi. Gnomon

soyasining uzunligi va yo'nalishiga qarab Quyoshning gorizontdan balandligini va azimutini aniqlash mumkin. Qisqa soyaning o'zi ham haqiqiy meridianning yo'nalishini ko'rsatadi. Gnomonni sundialning bir qismi deb ham atashadi, unga ko'ra sundialdagi vaqt aniqlanadi. Sundial - bu quyoshning osmonda ko'rinadigan pozitsiyasi bo'yicha quyosh nuri bo'lgan kunning vaqtini bildiradigan asbob.

Soat modeli - Yer yuzasiga parallel holda o'rnatilgan va soat vaqti tasvirlangan taxtacha hamda harakatlanadigan o'qdan iborat. Strelkasi Quyosh harakatiga qarab to'g'rilanganda vaqtni aniq ko'rsatadigan asbob.

Gidrometeorologik stansiya - zamonaviy geografiya maydonchani asosiy qismi bo'lib, bu yerda ob-havoning o'zgarishi Meteorologik budka, Osadkomer (yog'in o'lchagich) va Nefoskop halqasi yordamida kuzatib boriladi.

Meteorologik budka - maxsus konstruksiyaga ega bo'lgan qurilma, devorlari yog'och panjaradan ishlangan va yer yuzasidan 2 metr balandlikda o'rnatilgan. Uning tomi 2 qavatdan iborat. Budkaning devorlari qalinligi 6 mm va eni 35 mm li yog'och taxtalardan yasalgan. Budkaning ichiga quyosh nurlari tushmasligi uchun taxtalar devorga 450 burchak bilan qiya qilib o'rnatilgan, ular orasida shamol bemalol o'ta oladi. Budka quyosh nuri ta'sirida qizib ketmasligi uchun oq rangga bo'yalgan. Uning ichiga Urganch davlat universiteti bilan hamkorlikda Germaniyadan keltirilgan Micro Climat Station HOBOW uskunasi o'rnatilgan.

Osadkomer - yog'inlar miqdorini o'lchash uchun xizmat qiladigan asbob. U 2 dona paqircha, metall plastinkalardan tuzilgan to'siq va o'lchov stakanidan iborat. Paqirchani yuqori qirrasini yer yuzasiga nisbatan 2 metr balandlikda o'rnatilgan. Paqirchada jo'mrak va varonka mavjud. Varonka yozda paqirchadagi suvni bug'lanishini kamaytirish vazifasini bajaradi. Yog'in miqdorini o'lchashda paqirchadagi suv o'lchov stakaniga quyiladi. O'lchov stakani 100 bo'lakli shkalaga bo'lingan. O'lchov stakani bo'yicha aniqlangan yog'in miqdoriga bug'lanish hamda idish devorlarini namlashi evaziga 0,2 mm miqdorida qo'shimcha qo'shiladi. Qor yoqqanida paqircha o'lchashga olinib uning o'rniga ikkinchi paqircha qo'yiladi. Qorli paqircha xonaga olib kirilib, erigan qor suvi o'lchanadi.

Nefoskop - qutb tomonlari ko'rsatilgan ko'zgu orqali bulutlik miqdori va bulutlarning yo'nalishini aniqlashda foydalaniladigan asbob.

Tog' maketi. Tog'lar geografiya fanining asosiy tadqiqot ob'ektlaridan biridir. Mazkur tog' maketi talabalarga tog' tizimi, tog' tizmasi, tog' massivi, tog' zanjiri, tog' tuguni, tog' vodiylari, tog' oraliq botiqlari, yonbag'ir, tog' etagi, cho'qqi, tog' qirrasini, dovon, tog' yo'laklari kabi tushunchalarni amalda ko'rsatib tushuntirish uchun yasalgan. Shuningdek, tog' maketi orqali daryo hazasi va irmoqlari, balandlik mintaqalari hamda tog' tabiatidan foydalanishning o'ziga xos jihatlari tushuntiriladi.

Vulqon maketi. Endogen jarayonlar ichida bevosita kuzatish mumkin bo'lgan hodisa bu vulqon otilishidir. Vulqon Yuqori Mantiya va Astenosfera qatlamlaridan

magmaning Yer yuzasiga otilib chiqib, atmosfera va yer yuzasini turli xil gazlar, suv bug'lari, kul, tosh, qum va lava qoplamlari bilan qoplashidir. Vulqonlarning o'z konusi, krateri, chiqish joyi kabi qismlari mavjud. Vulqonlar faol yoki nafaoligiga ko'ra harakatdagi, uyqudagi va tinchigan turlarga bo'linadi. Yer sharidagi vulqonlarning 60 foizi Tinch okean olovli halqasida joylashgan. Ushbu vulqon maketi talabalarga endogen jarayonlar, xususan vulqonlar to'g'risida bilimlarni mustahkamlashda foydalaniladi.

Geyzer - vulqonlar vujudga keluvchi o'choqqa yaqin yerlardan chiqayotgan, harorati 100 gradus va undan ortiq bo'lgan suvlar. Bunday yer osti suvlari sayyoramizning tektonik jihatdan yosh, harakatchan hududlarida, chunonchi, Tinch okean olovli halqasi va Islandiya orolida keng tarqalgan. Ma'lumotlarga ko'ra Yer sharidagi vulqonlarning yarmidan ko'pi dunyo okeani tubida joylashgan. Mazkur geyzer maketi geyzerlar to'g'risida ma'lumotlarni talabalarga yetkazishda foydalaniladi.

Ochiq auditoriya - tabiatni kuzatishdan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish va qayta ishlash hamda amaliy va kuzatuv mashg'ulotlarini olib borishga mo'ljallangan o'quv laboratoriyasi.

XULOSA

Zamonaviy geografiya maydonchalarida tajriba darslarini o'qitish hozirgi kunda dolzarbligi va samaradorligi bilan geografiya fanida katta ahamiyat kasb etadi. Ze'ro, inson o'zining yashab turgan joyi, uning tabiati, undagi o'zgarishlarning mohiyatini vujudga kelishi va qonuniyatlarini bilmayturib boshqa bilimlarni egallay olmaydi. Geografiya fanlarini o'rganishda zamonaviy geografiya maydonchasi o'tkazilgan amaliy mashg'ulotlar va kuzatuv darslari o'quvchilarda tabiatdagi hodisalar to'g'risida dastlabki tasavvurlarni hosil qilishga imkon beradi. Geografiya maydonchasidagi kuzatishlar kuzatuvchilardan ancha uzoq masofada bo'lgan tabiat obyektlari haqida tushunchalar to'g'risida puxta bilim egallashga ko'mak beradi. Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, zamonaviy geografiya maydonchasi o'quvchilarni mukammal bilim olishga, ularda fanga bo'lgan qiziqishni orttirishga xizmat qiladi. O'quvchi faqat darsxonalaridagina bilim olib qolmasdan balki, mustaqil ravishda bilim to'plash, izlanish va taqqoslabtahlil qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vahobov H., O.Mirzamahmudov. Geografiya o'qitish metodikasi. - Namangan. 2016.
2. Vahobov H., Zaynitdinov A. Geografiya o'qitish metodikasi. Universitet.-T.: 2000.
3. Mo'minov O. Geografiya ta'limi metodikasi. - T.: O'qituvchi, 1986.
4. Qurbonniyozov R. Geografiya o'qitish metodikasi. Geografiya ta'limi uchun qo'llanma. - Urganch. 2001.

5. Саттаров Абдисамат Умиркулович, Намозов Джурабек Абдуазизович, Раджабов Фуркат Туракулович. (2021 год). Влияние пастбищного животноводства на сельскохозяйственные угодья Самаркандской области. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology* , 25 (2), 447-451. Получено с <http://annalsofrscb.ro/index.php/journal/article/view/969>
6. Мухаммадисмоил Мухитдинович Махмудов, & Дилфуза Махмудовна Дусмуродова (2021). ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ САНОАТ ЭКОЛОГИЯСИНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ. *Academic research in educational sciences*, 2 (4), 646-654. doi: 10.24411/2181-1385-2021-00642
7. Фуркат Туракулович Ражабов, & Азиза Абдуллаевана Олимова (2020). ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ЕЧИМИДА ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРНИНГ АДАМИЯТИ (ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИ МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, (3), 697-702.